

EVRENSEL MÜZENİN ÖNEMİ VE DEĞERİ BİLDİRGESİ BAĞLAMINDA KÜLTÜR VARLIKLARININ İADESİNİN İRDELENMESİ

Nurten BULDUK

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Müzesi, Müze Uzmanı, Cerrahpaşa İstanbul
bulduknurten@yahoo.com

ÖZET

Müze kurumlarının içinde bulunduğu uluslararası düzen çerçevesinde, ABD ve Avrupa'nın önde gelen müzelerince Aralık 2002'de bir bildirme yayımlandı. "Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi" olarak adlandırılan bildirgeyi; Louvre Müzesi(Paris/Fransa), Solomon R. Guggenheim Museum (New York/USA) gibi dünyanın önde gelen müzeleri imzaladı. British Museum (Londra/İngiltere) önderliğinde düzenlenen bildirme, British Museum tarafından desteklendi. Bu makalenin amacı, "Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi kültürel hakları ihlal ediyor mu?" sorusundan yola çıkılarak konuyla ilgili diğer problemler (Bildirmenin kültür varlıkları koruma amaçlı düzenlenip düzenlenmediği gibi) ele alınmaktadır.

Makalenin kapsamı, "Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi" çerçevesinde ortaya çıkan tartışmalar ve bu tartışmaların sonucunda ortaya çıkan sorunlar(eser kaçakçılığı, iade sorunsalı, kavramların yanlış kullanılması), uluslararası antlaşmalar göz önünde bulundurularak işlenmekle sınırlıdır. Elde edilen veriler çerçevesinde varılan sonuçlardan biri; Bildirme uluslararası antlaşmaların ilgili maddelerince değerlendirildiğinde, kaynak ülkelerin kültürel haklarını ihlal eden bir tablo çizmektedir. Bu bildirme sadece müzecilik alanında değil, aynı zamanda arkeoloji ve koleksiyonerler açısından da eserin kimde bulunması gerektiği sorununa ilişkin kısır döngü içine giren tartışmaları beraberinde getirmiştir. Düzenlenme şekli (gelişmekte olan ülkeler ve kaynak ülkelerin çağrılmaması), "evrensel" gibi anlamı tartışmalı olan bir kavramla adlandırılması bildirgeyi sorgulanabilir hale getirmiştir. Bu durumlar da varılan diğer sonuçlar arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Evrensellik, Evrensel Müze, Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi, kaynak ülke, eserlerin iadesi,

DECLARATION ON THE IMPORTANCE AND VALUE OF UNIVERSAL MUSEUM AND RESTITUTION OF CULTURAL PROPERTIES

ABSTRACT

Within the international circle of museum institutions, leading museums in the USA and Europe issued a declaration in December 2002. This document, titled "Declaration on the Importance and Value of Universal Museum" was signed by the prominent museum managers of the World such as the Louvre Museum (Paris/France), the Solomon R. Guggenheim Museum (New York/USA). The British Museum (London/UK) took the lead in the preparation of the "Declaration on the Importance and Value of Universal Museum" and supported it. "Declaration on the Importance and Value of Universal Museum" has given rise to much debate since it was brought before the public. There remain significant inconsistencies in the concepts applied and the proposed solutions. Taking all of this into account, together with the articles of the declaration, the first question that needed to be asked is whether the declaration violates cultural rights. It is therefore concluded that the "Declaration on the Importance and Value of Universal Museum" which was intended to solve the problem of returning cultural/historical assets, actually generates new debates in many different fields, including museum curation and serves the objective of keeping the conflicts alive rather than resolving them. The debates arising from the "Declaration on the Importance and Value of Universal Museum" and problems (smuggling, the question of return, the incorrect use of concepts) arising from these debates and issues is discussed within the scope of international treaties. As a result of the study it revealed that this declaration violates the cultural rights of developing countries and indigenous peoples who want to back their cultural assets.

Keywords: *Universality, Universal Museum, Declaration on the Importance and Value of Universal Museum, homeland, restitution works,*

1.GİRİŞ

Birçok uygarlığa beşiklik eden Türkiye, sahip olduğu kültürel zenginliklerle doğal bir müze konumundadır. Bu açıdan ülkemiz ve aynı durumdaki ülkeler, son yıllarda "eski eser kaçakçılığı" olarak nitelenen, kültürel varlıklarına yönelik bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. Kaçakçılığa konu olan kültürel varlıklardan bazıları yasadışı yollarla Avrupa ve ABD' deki büyük müzelere ya da koleksiyonculara satılırken;

bazılarının nerede olduğu hala bilinmemektedir. Türkiye kendi adına maddi ve manevi değeri ölçülemeyecek bu eserlerini geri almak için dünyanın gelişmiş pek çok ülkesi ve bunların müzeleriyle çeşitli bağlamda mücadele vermektedir. Bunlardan bazıları olumlu sonuç verirken, bazıları olumsuz sonuçlanmıştır. Ayrıca iade süreci devam eden pek çok eser de mevcuttur. Örneğin Boğazköy Sfenksi: Osmanlı Döneminde onarım için götürülmüş ve geri getirilmemiştir. Bu eser Berlin Müzesi'nde bulunmaktadır. Bergama Zeus Sunağı, Alman arkeolog Human'ın 1871'de yaptığı izinsiz kazı sonucu Berlin'e götürülmüştür. Truva Hazinesi ise Alman arkeolog Schliemann'ın 1869 - 1871 yıllarında yaptığı kazılarda bulunmuş ve Osmanlı makamlarının izni olmadan kaçırılmıştır. Bu eserler yaklaşık 20 yıldır Rusya'daki Puşkin Müzesi'ndedir. Lidya eserleri, New York Metropolitan Müzesi'nde sergileniyor ve geri alınması için açılan dava henüz sonuçlanmadı.

İadesi istenen bu eserler geri getirilememişken; yakın zamanda alınan olumlu sonuçlardan biri, Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay'ın ve ilgili ekibin çabalarıyla, Orpheus Mozaiki'nin, Dallas Sanat Müzesi'nden Türkiye'ye iade edilmesidir. İade probleminin esas alevlendiği dönem, 2002 yılında dünyanın önde gelen müzelerince "*Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi*"nin yayımlandığı döneme denk gelmektedir. "*Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi*"nin içeriğinde: evrensel müzede sergilenen, daha önceki dönemlerde elde edilen objelerin elde edildikleri dönemin farklı kanunlarına ve hassasiyetlerine göre incelenmesi (Avrupa ve Amerika'da yıllar, hatta yüzyıllar önce elde edilmiş objeler ve anıtsal çalışmalar için yapılan düzenlemelerin o günün koşullarında değerlendirilmesi); farklı bölgelerden çeşitli yollarla elde edilen söz konusu nesnelere, "farklı ulusların kültürel miraslarına ev sahipliği yapan ve kendilerini idame edebilen müzelerin" parçası olduklarının kabul edilmesi; nesnelere orijinal bağlamında değerlendirilmesi adına söz konusu müzelerin, objeler için yıllar önce çıktığı yerlerden alındıklarına dair geçerli ve değerli bir bağlam yaratılması gerektiğinin kabul edildiğini; eski uygarlıklar için evrensel değer yaratmak (evrensel kıymetinin bilinmesini sağlama) ve bu kültürlerle ait sanat eserlerini, uluslararası toplumun yaygın kullanımına sunmak amacıyla gelişmiş ülkelerdeki büyük müzelerde bulunmasının

gerekliliği (müzelerin bir ulusa değil, her ulusa ait olduğu) savunulmaktadır.

Yapılan bu çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle böyle bir bildirgenin adlandırılışında kullanılan *evrensellik* kavramı üzerinde durulmuştur. Elde edilen bilgiler çerçevesinde *evrensellik* kavramının Batı merkezli bir düşünce sisteminin ürünü olduğu ve tarih boyunca çeşitli amaçlar çerçevesinde çıkar amaçlı kullanıldığı ortaya konulmuştur. Yani, her ne kadar *evrensellik* kavramı bütün insanların iyiliği için, bütün insanları kapsayan anlamlarını çağırırsa da ve birçok alanda bu anlamlarda kullanılmış olsa da, aslında *evrensellik* kelimesi, güçlü güçsüz üzerinde hakimiyet kurması ve hakimiyetini meşrulaştırması denilebilir. Plato ve Aristo'nun eserlerinde *evrensellik* kelimesi güçlünün himayesinde, gerçekleşmesi mümkün olmayan ütopyik söylemlerde kullanılmıştır.

Bildirgenin adlandırılışında *evrensel* kelimesinin niçin seçilmiş olduğu sorgulanırken; *Müzecilik* adı altında ele alınan bu tartışmalara açıklık kazandırmak adına "*Evrensel Müze*"nin açılımı da yapılmaktadır. Nitekim, bir müzenin *evrensel* olma kriteri, bildirgeyi imzalayan müzelerce de netleştirilmemiş ve dile getirdikleri gerekçe de (farklı bölgelerden gelen eserleri bulundurmanın bir müzeyi evrensel yapması) yanlıştır.

Üçüncü bölümde, eserlerin iadesine dair meydana gelen kutuplaşmanın çerçevesini oluşturan, evrenselci ve milliyetçi görüşler ele alınmaktadır. Bu bağlamda evrenselci görüşün (bildirge taraftarları) elde ettikleri eserleri, hangi dayanaklarla ellerinde bulundurdukları; buna karşın milliyetçi görüşü savunanların (eserlerin iadesini isteyenler) hangi gerekçeleri öne sürerek eserlerin iadesini istedikleri tartışılmaktadır.

Sonuç bölümünde ise, elde edilen veriler çerçevesinde bir bildirgenin yayımlanmasına aracı olan ve yine aynı bildirgeyle eserlerin iade sorunsalının çıkmaza girmesi, günümüze dek uzanan yansımaları ve gelinen noktalar değerlendirilmektedir. Çalışmada özelden genele giden tümevarım yöntemi kullanılmış ve bu çalışma "*Evrensel Müzenin Önemi*

ve Değeri Bildirgesi" üzerine hazırlanan bir tezin¹ ana kaynak olarak belirlenmesiyle birlikte, konuyla ilgili güncel gelişmeler, uluslararası yayımlanan haberler ve konuyla ilgili literatür taramasıyla desteklenmiştir.

2. EVRENSELLİK KAVRAMI, EVRENSEL MÜZE VE EVRENSEL MÜZE BİLDİRGESİ

2.1. Evrensel Nedir?

Kökene Antik Çağa dayanan, günümüzdeki kullanımının 16.yy'da temellendirildiği ve Aydınlanma Çağı'yla birlikte yeniden gündeme gelen *evrensellik* kavramının, müzecilik alanındaki kullanımına değin, benzer anlamlar taşıdığı söylenebilir. *Evrensel* sözcüğü, sözlükteki farklı tanımlamalara göre: evrenle ilgili, tüm insanlığı ilgilendiren; âlemşümul, cihanşümul, üniversal, dünya ölçüsünde, dünya çapında gibi anlamlar içermektedir.² "*Evrensellik*, zamanın ve mekanın her noktasında geçerli olan bilimsel hakikatlerin var olduğu" şeklindeki görüştür.³ Kavramın erken tarihli kullanımında, genellikle çağrıştırdığı olumlu anlamlarından farklı olarak, güç ve çıkar merkezli ilişkilerin anlatımında da tercih edilmiştir.

Evrensellik kavramı, en erken tarihte teoloji ve felsefede kullanılmıştır. Hristiyanlık ve İslamiyet gibi Semavi dinlerde "bütün insanları kapsayıcı nitelikte kurallarının olması"⁴ anlamını taşısa da, daha erken tarihli olarak, Felsefede, Antik Çağa dayanan Platon'un "*Devlet*" isimli kitabında ve Aristoteles'in "*Politika*" adlı eserinde bu kavramın olumsuz anlamlarının izlerini görmek mümkündür. Nitekim, bazı görüşler *evrensellik* kavramını, Platon'un Sokrates'i konuşturarak yazmış olduğu "*Devlet*" kitabında öne sürdüğü bütün düşüncelerini, içinde yaşadığı Kent Devleti'nden hareketle, *evrensel* geçerlilikte doğrular ortaya

¹ N. Bulduk, Z. Erkün, *Evrensel Miras İçin Oluşturulan Evrensel Müze Tartışmaları*, (Yıldız Teknik Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2011, s.85.

² *Evrensel*, TDK, <http://www.tdksozluk.com/sozara.php?qu=evrensel&ne=a>, 2009.

³ I. Wallerstein, *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim*, (Türkçeleştiren: T. Birkan), Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s.15.

⁴ "Küreselleşme ve Eğitim", Bab-1 Alem Uluslararası Öğrenci Derneği, <http://www.babialem.org/YaziDetay.php?id=28>, 2009.

koymasına dayandırmaktadır. Platon'un (M.Ö. 427 - M.Ö. 347) "Devlet" adlı çalışmasında geçen diyaloglarda *evrensel* geçerlilikte ortaya koyduğu doğrular, "Thrasymakhos" adlı şahıs tarafından eleştirilmektedir. "Thrasymakhos", doğruluğun, güçlünün işine gelen olduğunu, her yönetimin, kanunlarını işine geldiği gibi koyduğunu, bu kanunları koyarken işlerine gelen şeylerin, yönetilenler için de doğru olduğunu söylediklerini belirtmektedir⁵

Aynı şekilde Aristoteles'in (MÖ. 384 -M.Ö. 322) "Politika" adlı eserinde toplumsal konularda ileri sürdüğü düşüncelerini bütün toplumlar için öngörmesi *evrensellik* kavramının da temellerini oluşturmaktadır. "Barbarların Yunanlılar tarafından yönetilmesi gerektiğini kabul edin."⁶ sözleriyle Aristoteles doğanın kanunları gereği (doğal kölelik yasası) bazı insan topluluklarının daha üstün olduğunu, bu yüzden de zayıf olanlara hükmetme hakkının doğduğunu belirtmektedir. Platon ve Aristoteles'in öne sürdükleri fikirlerinin, bütün insanlık için geçerli olabileceğini düşündükleri söylenebilir. Fakat *evrensellik* açısından, bu düşünürlerin eserlerindeki temel problem iddia ettiklerinin olması gerekenleri dile getirdiği için, özellikle Platon'un "Devlet"i düşünce tarihinin ilk ütopyası olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmaların en önemli özelliğinin süpekülatif ürünler olmaları ve birer sosyolojik eser olmamalarıdır.⁷ Platon ve Aristoteles'in kaynaklarına dayandırılan *evrensellik* kavramının bu çalışma açısından önemi, kavramın temellendirildiği anlamlarda güç ögesinin ön planda olmasıdır. Nitekim "zayıfın güçlü tarafından yönetilmesi veya adil olanın, doğru olanın güçlünün işine geldiği" anlamları *evrensellik* kavramının erken örneklerinin temellerini oluşturmaktadır.⁸

⁵ Platon, *Devlet*, (Türkçeleştiren: H. A. Yücel), İstanbul, 1999, s.18-19.

⁶ Aristotle, *Politika*. (Türkçeleştiren, N. Berkes), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1944, s.15.

⁷ "Bir Dünya Devleti ve Yönetimine Doğru Küreselleşme", Ekodialog. Com: Özgün Ekonomi ve Makale Arşivi, <http://www.ekodialog.com/Makaleler/dunya-devletine-yonetimine-dogru-kuresellesme.html>, 2010.

⁸ H. Gürses, "Akıldan Sağduyuya Evrenselliğin Eleştirisine Katkı", eipcp(European Institute For Progressive Cultural Policies). <http://eipcp.net/transversal/0607/gurses/tu> , 2009.

16. Yüzyıl'a gelindiğinde, Platon'un "Devlet" adlı kitabında Thrasymakhos ile Sokrates arasında geçen tartışmaya benzer bir tartışma Sepulveda ile Las Casas arasında, Valladolid Konseyi'nde(1550) geçmektedir ve *evrensellik* kavramının günümüze dek uzanan kullanımının başlangıcı da bu tartışmaya dayandırılmaktadır.

Valladolid Konseyi, *evrenselliğin* de önemli bir parçası olduğu düşünülen emperyalizmle ilgili tartışmaların yapıldığı ilk konseylerden biri olarak kabul edilmektedir. Taraftarlardan Las Casas, yerli Amerikalıların doğuştan özgür olduklarını belirterek, Katolik inancına göre diğer insanlarla eşit muamele haklarının olduğunu savunur. Bu fikre karşı olarak Sepúlveda, Yerli Amerikalıların doğuştan köle olduğunu iddia ederek, onların köle yapılmasının Katolik teolojisi ve doğaya uygun olduğunu öne sürer.⁹ Las Casas'ın çalışmaları ve çabaları teorik düzlemde kalır. Sepúlveda da, fikirlerini Aristo'ya (doğal kölelik) dayandırıp daha laik bir yaklaşım yolu seçer. Juan Gines de Sepulveda (1490-1573) yazmış olduğu kaynakta şunları dile getirir:

*"Tabiat kanunları icabı ve herkesin iyiliği için; özün surete, bedeninin ruha, arzuların akla, hayvanların insanlara, kadınların erkeklere, nakıs olanın mükemmel olana, kötünün iyiye itaat etmesi adil bir durumdur."*¹⁰

Evrensellik konusunda çalışmaları olan Immanuel Wallerstein, bu konuyla ilgili birinci iddianın, Aristo'nun doğal kölelik kavramını kullanması ile; İspanyol aklının üstünlüğü, olgunluğu ve İspanyol kültürünün gelişmişliğinin kabul ettirilmeye çalışılması olduğunu belirtmektedir. Sepulveda, "Mükemmel olan nakıs olan üzerinde, kusursuz olan zıddı üzerinde her zaman hakimiyet kurmalı ve onu yönetmelidir." düşüncesini temel prensip şeklinde ifade eder. Bu prensip, güç zorlaması olarak değil de; ahlak ve adaletin bir gereği olarak düşünülür. Bu düşünce, İspanyol emperyalizmini haklı çıkarmak için kullanılan temel argümanlardandır. Bu argümanla İspanyollar, Amerika kıtasında yaşayan halkları köle, kültürsüz ve barbar (lütfen insan sayılan) konumuna koyarak yaptıklarını ve yapmak isteyeceklerini

⁹ I.Wallerstein, *Avrupa Evrenselciliği: İktidarın Retoriği*, (Türkçeleştiren: S. Önal), Aram Yayınları, 2007, s.23.

¹⁰ F. Dallymayr, (Türkçeleştiren: H. Özkan), *İmparatorluk mu Kozmopolis mi? Medeniyet Yol Ayırımında*, <http://www.bisav.org.tr/admin/uploads/yayinlar/Imparatorluk%20mu%20Kozmopolis%20mi%20Medeniyet%20Yol%20Ayriminda.pdf>, 2009.

meşrulaştırmıştır. İkinci iddia ise; barbarlar üzerindeki İspanyol hakimiyetinin aslında, yerlilerin kültürel ve ruhsal gelişimini ve ilerlemesini desteklemek adına yapıldığıdır.¹¹

Bu konuda bizim için önemli olan nokta, o günden başlayarak günümüze dek süren bu tür müdahalelerin çeşitli gerekçelerle meşru kılınmasının ilk durağı olmasıdır. Güç sahibi ülkeler diğer uluslara yaptıkları ve uyguladıkları politikaları, günümüzde Sepúlveda örneğinde olduğu gibi, *Evrensel* değerleri aşılama, *evrensel* çıkarlar adına, bütün evrenin hizmetine sunma gibi söylemlerle meşrulaştırmaktadır.

Immanuel Wallenstein'in ortaya koyduğu görüşe göre; 16. yüzyıldan günümüze çeşitli bağlamlarda kullanılan *evrensellik* kavramı, tamamen Batı düşüncesinin bir ürünüdür. Bu çalışmada *evrensellik* kavramının kültür kurumlarından biri olan müzecilik için kullanılış gerekçelerine bakıldığında, özellikle iadesi istenen eserlerin tüm insanların erişilebilirliği için ve iyi muhafazası için, tüm insanlık adına gelişmiş ülkelerin müzelerinde kalması gerektiği, "*Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi*"¹² adı altında beyan edilmesi, kavramın geçmişi açısından ironiktir.

Öncelikle görüldüğü üzere *evrensellik* kavramı serbestçe dolaşan, bir ideoloji olarak var olmamıştır. Yani genel kanunun aksine, tüm insanlığı kapsayıcı nitelikte ilkeleri olan, eşit şekilde adalet ve refah sunan bir ideoloji değildir. Evrensellik kavramı, insanların zihninde herkes için eşitliği, adaleti ve refahı çağrıştırırken aynı zamanda hep bir güçlünün himayesinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Kavramın kültür kurumu olan müzeler adına kullanılması benzer gerekçelere dayandırılmıştır. Yeterli teknoloji, bilgi ve koruma bilincine sahip olmayan gelişmekte olan ülkelerin kültür varlıklarının, her türlü donanıma sahip gelişmiş müzelerde bulunması gerektiği fikri, *Evrenselci* görüş taraftarlarınca açıkça belirtilmiştir.

¹¹ I. Wallerstein, *Avrupa Evrenselciliği*, s. 16.

¹² ICOM, "*Declaration on the Importance and Value of Universal, Museum*", http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/ICOM_News/2004-1/ENG/p4_2004-1.pdf. 2011.

2.2. Evrensel Müze ve Evrensel Müze Bildirgesi

Dünyanın önde gelen müzelerince Aralık 2002'de "*Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi*" adıyla bir bildirme yayımlanmıştır. Bahsi geçen müzeler: The Art Institute of Chicago (Chicago/ABD), Bavarian State Museum (Munih/Almanya), Cleveland Museum of Art (Ohio/ABD), J. Paul Getty Museum (Los Angeles/ABD), Solomon R. Guggenheim Museum (New York/ABD), Louvre Museum (Fransa/Paris), The Metropolitan Museum of Art (New York/ABD), Opificio delle Pietre Dure (Floransa/İtalya), Philadelphia Museum of Art, Prado Museum (Madrid/İspanya), Rijksmuseum (Amsterdam/Almanya), State Hermitage Museum (St. Petersburg/Rusya), Thyssen-Bornemisza Museum (Madrid/İspanya) bildirgeyi imzalamıştır. Bildirgeyi düzenleyen British Museum bildirgenin düzenlenmesinde ev sahipliği yaparak bildirgeyi desteklemiştir.

"*Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi*" , politik, ekonomik ve sosyo kültürel açıdan sıcak olayların yaşandığı bir dönemde yayımlanmıştır. Terör ve özgürleştirme gibi gerekçelerle 1990'larda başlayan ve günümüze dek gelen Ortadoğu'ya yönelik operasyonlar çerçevesinde; 1990-1991 Körfez Savaşı'nın ardından 2001'de Afganistan Savaşı ve 2003'de Irak Savaşları yapılmıştır. Aynı dönemde; birçok müzenin içinin boşaltılması, eserlerin talan edilip çalınması ve bu eserlerin iadesinin gündeme getirilmesinin ardından, bu şekilde bir bildirgenin de gündeme gelmesi manidardır.

Bugün *Evrensel Müze* olarak tanımlanan müzelerin bazıları, geçmişlerinde "ansiklopedik" müze olarak bilinmektedir. Başka bir deyişle, dünyanın farklı yerlerinden getirilmiş nesnelere görülebileceği ansiklopedik müzelerin yeni ismi "*Evrensel Müze*" olarak sunulmaktadır.¹³ 2002'de yayımlanan "*Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi*" içeriğinde yer alan söylemlerle, bu durumu doğrulamaktadır. Bildirgede, dünyanın önde gelen müzeleri, kendilerinin dünyanın her yerinden gelen eserlere ev sahipliği yaptıkları

¹³Artun, A., *Müze ve Eleştirel Düşünce: Tarih Sahneleri-Sanat Müzeleri II*, (Türkçeleştiren: E. Soğancılar, R. Akman, K. Atakay, T. Bora, U. Kılıç, E. Gen), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.23-27.

ve dünyanın her yerinden ziyaretçilerin olması nedeniyle *evrensel* olduklarını belirtmektedir.¹⁴

Fakat belirtilen diğer hususlar gibi bildirge, bu noktada da davet edilmeyen ve eserlerini geri isteyen kaynak ülkelerce (üçüncü dünya ülkeleri, yerli halklar ve gelişmekte olan ülkeler) tepki almıştır. Tepkilerin temelinde yatan sorulardan biri; bildirgeyi onaylayan on sekiz müzeden bazılarının sanat müzesi olup, ansiklopedik müze kökenli olmamasıdır. Örneğin, ABD’de bulunan The Art Institute of Chicago, sanat müzesidir. Bu anlamda hangi özelliklerinden dolayı bahsedilen müzelerin *evrensel* olduğu tartışmaya açık hale gelmektedir.

Bildirgede dile getirilen söylemlerden yola çıkıldığında, farklı coğrafyalardan koleksiyona sahip müzelerin *Evrensel Müze* olabileceklerinin açıklanması ve aynı zamanda *Evrensel Müze* olmanın dayanaklarından biri olarak gösterilmesi koloni zihniyetinin ürünü olarak eleştirilmiştir. “*Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi*”ne göre ve yine ABD ve Avrupa müzelerinin kendi resmi sitelerindeki açıklamalarına göre, kendilerini evrensel yapan kriterlerin, bu müzelerde yer alan eserlerden kaynaklandığı belirtilmiştir. Yani dünyanın birçok bölgesinden farklı kültürlere ait eserlere sahip olmaları, bu müzeleri *evrensel* kılan başlıca özelliklerden biri olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda bu eserlerin dünyanın en büyük ülkelerinde yer almaları ve dünyanın her yerinden ziyaretçiye açık olması da bu müzelerin *evrenselliğinin* diğer kanıtları olarak sunulmaktadır.

Oysa, *evrensellik* kavramının tanımı için dile getirilen görüşlerden birine göre bir şey nitel özelliklerinden dolayı *evrensel* olabilir; nicel çokluk, ki burada müzelerin farklı kültürlere ait nesnelere sahip ve çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçi alması nicel çokluğa işaret eder, *evrensel* olmayı belirleyemez.¹⁵ Bu noktada uyandırılan intibah, *Evrensel Müze* diye adlandırılan bu müzeleri *evrensel* yapan kriterler, sömürge döneminin zihniyetinin izlerini taşımaktadır.

¹⁴ ICOM, “Declaration on the Importance and Value of Universal, Museum”, http://www.museum.or.jp/icom/pdf/E_news2004/p4_2004-1.pdf, 2011.

¹⁵ N. Bulduk, Z. Erkün, *Evrensel Miras İçin Oluşturulan...*, s.25-27.

3. EVRENSELÇİ VE MİLLİYETÇİ GÖRÜŞLER ÇERÇEVESİNDE İADE SORUNSA LI

“*Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi*” görünüş itibariyle tek bir konu üzerine ve sınırlı bir alanda (müzecilik) hazırlanmış gibi görünse de aslında farklı alanlara yayılmış, çok kutuplu bir tartışmayı beraberinde getirmiştir. Her kutup, kendince haklı bulduğu gerekçeler sunmaktadır. Arkeologlar, sadece objenin değil arkeolojik sitlerin de korunmasını istemektedir. Kaynak ülkeler ise eserlerin doğru bir şekilde korunmasını, kontrolünü, bu eserlerden kültürel ve maddi olarak yararlanabilmenin hakları olduğunu belirtmektedir. Koleksiyonerler, bu eserleri sahibine aktarıncaya kadar eserlerle kişisel bağ kurduklarından eserlerin ellerinde olması gerektiğini ileri sürmektedir. Müzeler ise gelecek nesiller adına eserleri korumak isterken, bir yandan da toplumların eğitimini ve eğlenmelerini sağladıkları gerekçesiyle kendilerinde olması gerektiğini belirtmektedirler.

Diğer yandan, Müzecilik alanında tartışmalar temelde iki görüş çerçevesinde yapılmaktadır; *Milliyetçi* ve *Evrenselci* görüş.¹⁶ “*Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi*”ni öneren ve imzalayan müzelerin kültür varlıklarına yönelik söylemleri ve yaklaşımları evrenselci bakış çerçevesinde değerlendirilmektedir. *Evrenselci* bakış açısına göre; kültür varlıkları milli yargıdan ve mülkiyet haklarından bağımsız olarak insanlığın ortak mirasını oluşturur. Bu yüzden devletler arasındaki kültür varlığı dolaşımı geliştirilmeli ve özellikle kaynak ülkede yeterli koruma tedbirlerinin alınmadığı durumlarda, kültür varlıkları daha iyi korunabilecekleri ülkelere götürülmelidir. Koruma mefhumunun yanı sıra *Evrenselci* görüş, görülebilirlik prensibine de önem vermektedir. Yani kaynak ülkede tehdit altında bulunan kültür varlıkları başka bir ülkeye götürüldüğü takdirde; daha iyi korunmasının yanında, daha fazla kişi bu kültür varlıklarını görme, inceleme ve bunlardan yararlanma imkanına kavuşur.

Bu bakış açısı bağlamında, bildirmede dile gelen ifadelerin, niyetlerin ve isteklerin bir bölümü söz konusu uluslararası düzenlemelerin belirli

¹⁶ S. Özel, *Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması*, Alkım yayınları, İstanbul, 1998, s.18.

maddeleriyle örtüşmektedir. Örneğin 1954 tarihli “Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunması Hakkındaki La Haye Antlaşması” M.1’de kültür varlıklarının menşei veya sahiplerine bakılmaksızın korunmalarını hedefler. Antlaşmanın önsözünde yüksek akit tarafların “hangi millete ait olursa olsun, kültür varlıklarına karşı vaki olacak tecavüzleri, bütün insanlığın kültür mirasına karşı işlenmiş tecavüzler saydığını” ve kültür mirasının korunmasının bütün dünya milletleri için önem taşıdığını ve bu mirasın milletlerarası ölçüde korunmasının gerektiğini kabul ettiğini açıklamıştır.¹⁷ Bu durumda konvansiyon açık bir dille bir milletin sanatsal zenginliğinin sadece o millet için değil, ayrıca bütün dünya için önemli olduğunu ve bu amaçla her devletin egemen bir güç olmasına rağmen, kültür varlıkları söz konusu olduğu halde uluslararası topluma karşı gereken koşulları sağlamada yükümlü olduğunu belirtmektedir.

Benzer bir şekilde 1972 tarihli UNESCO Antlaşması da kültür mirasının, insanlığın ortak varlığı olduğunu kabul etmektedir.¹⁸ Konvansiyonun önsözünde kültür veya tabiat mirasına ait herhangi bir unsurun kaybının veya bozulmasının bütün dünya milletlerinin mirasının yoksullaşmasına yol açacağı belirtilmiştir. Her iki konvansiyon da koruma prensibini temel alarak, bütün milletlerin kültür varlıklarını insanlığın ortak mirası olarak görüp korumada sorumlu tutmaktadır. Bu bağlamda evrenselci görüş sahibi “Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi”ni imzalayanların kültür varlıklarını tüm insanlık adına ve tüm insanlığın hizmetine açık tutarak en iyi koşullarda, gelecek nesiller adına koruması/korumak istemesi anlamlıdır.

Diğer yandan, “Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi”ni onaylamayan, bildirgeye ve içeriğine yönelik olumsuz eleştirilerde bulunan müzelerin (üçüncü dünya ülkeleri veya gelişmekte olan Mısır, Yunanistan, Etiyopya, Türkiye gibi ülkelerin müzeleri ve yerli halkları) görüşleri ise *Milliyetçi Görüş* çerçevesinde değerlendirilmektedir. Öncelikle kabul edilmesi gereken husus; günümüz koşullarında kültür

¹⁷ UNESCO, “1954 Lahey (Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması) Sözleşmesi”, http://portal.unesco.org/fr/ev.phpURL_ID=12025&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-471.html, 2012.

¹⁸ UNESCO, “1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi”, <http://www.kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/Dogal-miras.pdf>, 2010.

varlıklarının her devletin ulusal kimliğinin belirlenmesinde önemli bir etken olduğunun büyük ölçüde kabul gördüğüdür. Buna paralel olarak *Milliyetçi* görüş, kültür varlıklarının bulunduğu yerde bırakılarak korunması gerektiğini savunurken; iadesi istenen eserlerin; ulusun, milli kültürün ve milli kültüre ait geçmişin simgesi oldukları için kaynak ülkelere geri verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu taleplerini de yine yukarıda belirtilen uluslararası düzenlemelerin çeşitli maddeleri çerçevesinde dile getirmektedir. Söz konusu maddeler, BM çatısı altında uluslararası sözleşmelerden biri olan “*İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*”nde yer alan M.27 (herkesin, topluluğun kültürel yaşamına özgürce katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak onun yararlarını paylaşma hakkı; herkesin kendi yarattığı bilim, yazın ve sanat ürünlerinden doğan manevi ve maddi çıkarlarını koruma hakkı), M.28 (herkesin, bu bildirmede ileri sürülen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleştirilebileceği toplumsal ve uluslararası düzene sahip olma hakkı)¹⁹ ile “*Yerli Halkların Hakları Bildirisi*”nde yer alan M.3 (yerli halkların kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde özgürce ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimini sürdürmeye devam edebilme hakkı), M.8 (yerli halkların, kültürel değerlerinden ve etnik kimliklerinin bütünlüğünü oluşturan öğelerden yoksun bırakılmayacaklarına dair haklar), M.11 (arkeolojik eserleri ve tarihi yerleri, görsel sanatlar ve tasarımları, edebiyat ürünleri, törenleri sürdürme ve korumanın yanında teknolojiyi geliştirme hakkı; yerli halkların, kendilerinin geçmiş ve şimdiki zamana ait kültürel gelenek ve göreneklerini canlandırma ve gelecek adına teknolojik olanakları geliştirme hakkı), M.12 (yerli halkların gelenek, göreneklerini ve dini, ruhani törenlerini devam ettirme hakkının yanında dini ve kültürel sitelere girme, erişme ve tören objelerini kontrol etme hakkı) ve M.31 (yerli halkların, kültürel miraslarını koruma, geleneksel bilgilerini koruma, kültürel ifadelerini geliştirme, devam ettirme ve kontrol etme hakkı).²⁰

“*İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*” ve “*Yerli Halkların Hakları Bildirisi*”nin yanısıra 1970 UNESCO Konvansiyonu da *Milliyetçi* görüşü destekler

¹⁹ “The Universal Declaration of Human Rights”, United Nations, It’s Your World, <http://www.un.org/depts/dhl/udhr/>, 2010.

²⁰ “Indigenous Peoples, Office Of The United Nations High Commissioner For Human Rights” ,<http://www2.ohchr.org/english/issues/indigenous/index.htm>, 2010.

niteliktedir.²¹ *Milliyetçi* görüş “1970 UNESCO Konvansiyonu”nda açıkça kabul edilmiştir. Kanun dışı ticareti engellemek bu konvansiyonun başlıca amacı iken, M.2’de kültür varlıklarının kanunsuz ithal, ihraç ve mülkiyet transferinin, ülkelerin bu varlıklardan yoksullaşmalarının başlıca nedenlerinden biri olduğu ve uluslararası işbirliğinin, bu davranışlardan doğacak tehlikelere karşı korumada en etkili yollardan biri olduğu belirtilmektedir. M.3’de kaynak ülke kanunlarına aykırı olarak ihraç edilmiş kültür varlığı ticaretinin kanunsuz olduğu belirtilmektedir. Yine M.7, M 9, M.13’te kanunsuz kültür varlıklarının ithalini engelleme ve kaynak ülkeye iadelerini sağlama kabul edilmiştir.

“Çalınan ya da Yasadışı Olarak İhraç Edilen Kültür Varlıklarının İadesi ile ilgili 1995 tarihli UNIDROIT Antlaşması” da belirli koşullarda yasadışı olarak ihraç edilen kültür varlıklarının iadesini kabul etmiştir.²² Bu durumda da *Milliyetçi* görüş çerçevesinde milletlerin kendi kültür varlıkları üzerindeki öncelikli hakları belirlenmiş olmaktadır.

Bildirge, eserleri iade koşulları açısından değerlendirildiğinde, uluslararası antlaşmalar çerçevesinde; kültür varlıkları, hangi dönemde olursa olsun yasal olmayan yollarla elde edilmişse, kaynak bölgeden alındığında bilgi bütünlüğüne zarar verilmişse, kaynak ülkenin ve halkın öncelikli hakları ihlal edilmişse, bu kültür varlıklarının iadesi kaçınılmazdır. Geri istenen eserlerin büyük bir kısmı da bu durumdadır.

4.SONUÇ

2002’den itibaren çeşitli sebeplerle kültür varlıklarını kaybeden kaynak ülkeler ve yerli halklar, gelişmiş ülkelere (ülkelerin müzelerinden) eserlerini geri istemektedir. Aynı dönemde dünyanın önde gelen müzeleri “*Evoresel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi*” adıyla bir bildirge yayımlamış ve eserlerin iadesine dair tartışmalar da artmıştır. Bu çalışmada, “bildirgenin düzenleme şekli (sadece gelişmiş müzelerin

²¹ “The 1970 UNESCO Convention And Local Laws”, UNESCO Legal Instrument, http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, 2010.

²² UNIDROIT “Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects (Rome, 24 June 1995)”, UNIDROIT, <http://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/1995culturalproperty-e.htm>, 2010.

toplanması), içeriği ve adlandırılışı (*evrensel* kavramının kullanılması), iade talebinde bulunan ülke ve halkların kültürel haklarını ihlal ediyor mu?”, sorusuna yanıt aranmıştır.

Bildirge taraftarı müzeler; elde edilmiş objeler ve anıtsal çalışmalar için yapılan düzenlemelerin, elde edildikleri günün koşullarında değerlendirilmesini, farklı ulusların kültürel miraslarına ev sahipliği yapan ve kendilerini idame edebilen müzelerin parçası olduklarının kabul edilmesini, nesnelere orijinal bağlamında değerlendirilmesi için çalıştıklarını, *evrensel* kıymetinin bilinmesini sağlamaya çalıştıklarını, farklı kültürlerle ait sanat eserlerini, uluslararası toplumun yaygın kullanımına sunmaya çalıştıklarını belirtmektedir.

Bildirgede yer alan bu ifadeler Müzecilik bağlamında *Milliyetçi* ve *Evrenselci* görüş çerçevesinde tartışılmaktadır. Söz konusu görüşler açısından bildirge değerlendirildiğinde ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: *Evrenselci* görüşü savunanlara göre, kültür varlıkları milli yarıdan ve mülkiyet haklarından bağımsız olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca kültür varlıkları insanlığın ortak mirasıdır ve bütün insanların bu varlıklardan yararlanmaya hakkı vardır. Eğer kaynak ülkede yeterli koruma tedbirleri yoksa, kültür varlıklarının, uygun koşulların sağlandığı müzelere götürülmesi gerekir. Korumanın yanında görülebilirlik prensibini de savunan *Evrenselci* görüş, daha fazla kişinin kültür varlıklarını görme, inceleme ve bunlardan yararlanma imkanına kavuşması adına uygun müzelere aktarımını doğru bulmaktadır.

Evrenselci görüşün yaklaşımları uluslararası antlaşmaların belirli maddeleriyle de örtüşmektedir. 1954'deki “*Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunması Hakkındaki La Haya Antlaşması*”, “1972 tarihli UNESCO Antlaşması” kültür mirasının, insanlığın ortak varlığı olduğunu kabul etmekte ve her iki Konvansiyon da koruma prensibini temel alarak, bütün milletlerin kültür varlıklarını insanlığın ortak mirası olarak görüp korumada sorumlu tutmaktadır. Bu bağlamda *Evrenselci* görüş sahibi “*Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi*”ni imzalayanların kültür varlıklarını tüm insanlık adına ve tüm insanlığın hizmetine açık tutarak en iyi koşullarda, gelecek nesiller adına koruması/korumak istemesi önemlidir.

Milliyetçi görüşü savunanlar, iadesi istenen eserlerin elde edildikleri günün koşullarında değerlendirilmesi konusunda, bildirge taraftarı müzelerin tutumlarını çelişkili bulmaktadır. Nitekim bazı nesnelere götürüldükleri dönemin koşullarına göre yasadışı yollarla götürülmüştür. Ayrıca eserlerin bazıları iade edilirken bazıları da iade edilmemektedir. Bu durumun en iyi örneği Bergama Zeus Sunağı ve Truva Hazinesi'dir. Alman arkeolog Human'ın 1871'de yaptığı izinsiz kazı sonucu, Bergama Zeus Sunağı Berlin'e götürülmüştür. Truva Hazinesi, Alman arkeolog Schliemann'ın 1869 - 1871 yıllarında yaptığı kazılarda bulunmuş ve Osmanlı makamlarının izni olmadan kaçırılmıştır.

Milliyetçi görüşe göre; kültür varlıkları kendilerini idame edebilen müzelerin parçası olabilmesi için, o müze tarafından yasal yollarla elde edilmiş olması gerekir. Bir müze kültür varlıklarını idame edebilecek her türlü imkana sahip olabilir, fakat bu durum başka bölgelerden eser kaçakçılığını özendirmeye yönelik kullanılamaz.

Ayrıca, uluslararası antlaşmalara göre kültür varlıkları çıkarıldıkları bölgede, bilgi bütünlüğü sağlanarak öncelikle o bölge halkının kullanımında olmalıdır. Özellikle bu noktada Bildirgenin içeriğinde dile getirilenler, 1970, 1972 UNESCO Konvansiyonları'nın yanında 1954 tarihli La Haya Konvansiyonu ve 1995 UNITDROIT Konvansiyonları'nın ilgili maddelerince sorgulanabilir niteliktedir. Bildirge, kültür varlıkları ile ilgili Konvansiyonların yansira özellikle "*İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*" ve "*Yerli Halkların Hakları*"nı, kültürel haklar açısından da ihlal etmektedir.

Milliyetçi görüş taraftarları, kültür varlıklarının insanlığın ortak mirası olduğunu ve bütün insanların bu varlıklardan yararlanma hakkına sahip olduğunu kabul etmektedir. Fakat, kaynak ülkelerin uygun koşulları sağlayamadığı durumlarda, kültür varlıklarının bir başka ülkede bulunan müzeye aktarılmasını doğru bulmamaktadır. *Milliyetçi* görüşe göre, kültür varlıkları çıkarıldıkları bölgede uygun koşullarda korunup insanlığın hizmetine sunulmuyorsa, aynı ülke sınırları içinde uygun koşulların sağlandığı başka bir müzeye aktarımı yapılmalıdır. Eğer bu da

sağlanamazsa, bildirge taraftarı gelişmiş müzeler, bilgi bütünlüğünün sağlanması, insanlık adına korunması fikriyle çıkarıldıkları bölgede sergilenmesi için kaynak bölgelere ekonomik ve teknolojik olarak gerekli desteği verebilirler. Bu şekilde hem eserlerin bulunduğu yerden koparılmadan bilgi bütünlüğü sağlanmış olur, hem de görülebilirlik prensibiyle eserlerin başka bir ülkeye götürülmeden daha fazla kişinin bu kültür varlıklarını görme, inceleme ve bunlardan yararlanma imkanına kavuşması da sağlanmış olur.

Ayrıca *Milliyetçi* görüşe göre, kültür varlıklarının geleceğine yönelik kimse kesin hüküm veremez. Nitekim, gelişmiş ülkeler ve müzeleri 2. Dünya Savaşı sırasında kültür varlıklarını siyasi amaçları çerçevesinde kullanmış ve kendi ülkeleri sınırlarında tutamamışlardır. Örneğin, Troya hazinesinin Berlin'de kaybolan kısmının 2. Dünya Savaşı sonunda, müttefik kuvvetlerce işgal edilen Berlin'de, sakladıkları Berlin Hayvanat Bahçesi'nden Ruslar tarafından alınıp götürüldüğü ortaya çıkmıştır. Uzun süre eserlerin ülkesinde olduğu iddialarını reddeden Rusya, 1994'te eserlerin ülkesinde olduğunu kabul edip, bunların savaş tazminatı olduğunu belirtmiştir. Söz konusu eserlerin Türkiye tarafından geri istenmesi konusunda ise, eserler Almanya'dan getirildiği için Türkiye'nin bunları isteme hakkı olmadığı yönündedir. Rusya'daki eserler 1996 yılından beri Moskova'daki Puşkin Müzesi'nde sergilenmektedir.

Milliyetçi düşünce taraftarları, içeriğine yönelik bu eleştirilerinin yanında, eserlerin iadesine dair farklı kesimleri ilgilendiren bir bildirgeye, sadece gelişmiş müzelerin çağrılmasını, tek taraflı düzenlenen bir bildirgenin *evrensel* gibi (kendi tanımlarına göre tüm insanları kapsayan, bütün insanlık adına) bir kelimeyle isimlendirilmesi, bildirgenin eserlerin aide taleplerinin gündeme geldiği dönemde imzalanması nedenleriyle bildirgeyi güvenilir ve samimi bulmamaktadır. Ayrıca bildirgede dile getirdikleri eserler için, uygun bağlamın yaratılması, eserlerin orijinal bağlamındaki bütünlüğü vermesi mümkün değildir.

Nitekim kültür varlıkları çıkarıldığı yerle, bölgeyle ve bölgenin geçmiş kültür birikimleriyle bilgi bütünlüğü sağlamaktadır. Kültür varlıklarının

kaynak bölgelerden alınıp başka bölgelerdeki müzelere konması ve sadece bir dekorla, çıkarıldığı yerde sergilenen eserlerin yaratacağı etkiyi yaratması ve bütüncül bilgiyi aktarması mümkün değildir ki bu söz konusu Konvansiyonlarda da belirtilmekte ve yine aynı ülkelerce kabul edilmektedir. Pergamon Museum'da bulunan Zeus Sunağı orijinaline sadık kalınarak yapılmış basamaklı kaidenin üzerine monte edilmiş, fakat arkasındaki boyalı fonun, getirildiği bölgede arkasında duran Ege Denizi'nin etkisini vermesi mümkün değildir. Aynı şekilde, Tanrı İştâr adına Babil Kralı Nabukadnezar tarafından yaptırılan İştâr Kapısı, Babil kentinin giriş kapısı ve kapıya yaklaşırken geçilen geniş koridoru çevreleyen surlardaki çini kaplamaları olduğu gibi Berlin'e taşınmış; orijinaline uygun şekilde yeniden monte edilmiş, fakat kapının yüksek ve geniş arka bölümü ise binaya sığmamıştır. Iraklılar ise kapının orijinalinin bulunduğu yere bir maketini yapıp: "Çalınmadan önce burada böyle bir dünya harikası vardı" ifadesini içeren bir bilgi yazısı eklemiştir.²³

Yukarıdaki bilgiler çerçevesinde; kültür varlıklarıyla ilgili, farklı kesimleri ilgilendiren bir konuda (iade sorunsalı), tek taraflı düzenlenen (sadece gelişmiş müzelerin katılması) bir bildirgenin yayımlanması, ve bu bildirgenin Batı düşünce sisteminde üretilen ve güç unsurunun belirleyici olduğu durumlarda kullanılan *evrensel* kavramıyla adlandırılması, iade talebinin olduğu dönemde Bildirgenin ortaya konulması, daha sonraki süreçte bazı eserlerin iadesi yapılırken bazılarının yapılmaması, *Milliyetçi* görüşün de belirttiği gibi bildirgenin güvenilir olmadığı fikrini güçlendirmektedir. Bu durum uluslararası antlaşmalar ve etik kurallar çerçevesinde de desteklenmektedir.

Başka bir deyişle, "*Evrensel Müzenin Önemi ve Değeri Bildirgesi*" kaynak ülkeler ve "*Yerli Halkların Hakları*" ve uluslararası antlaşmalar açısından değerlendirildiğinde ortaya çıkan tabloda, bildirgeyi imzalayan müze ve bunların sahibi ülkeler dayatmacı bir sergilemektedir. Eserleri çalınan kaynak ülkeler ve yerli halklar, kendilerine ait eserlerin geleceği hakkında yine müdahale etme hakkının kendilerinde olması konusunda haklıdırlar. Her ne kadar eserlerin insanlık adına korunması ve

²³ U.İşven, "Kaçırılan Tarih", <http://www.milliyet.com.tr/kacirilan-tarih/ugur-isven/eg/yazardetay/12.03.2012/1514163/default.htm>, 12.03.2012.

görülebirlilik gibi konularda *Evrenselci* görüş taraftarları haklı olsa da (Bu görüşe *Milliyetçi* görüş taraftarları da katılmaktadır.), bildirgenin düzenlenme şekli, ve eserleri geri vermemek adına *evrensel* gibi olumlu çağrışımları olan bir kavramın arkasına sığınarak, tepeden inme bir yolla, bildirgenin yayımlandığı izlenimi mevcuttur.²⁴ Bu durumda, *Milliyetçi* görüş taraftarları, çok taraflı bir konuda düzenlenen bildirgeye bütün tarafların çağrılması gerekliliğinin yanı sıra, eserlerin çıkarıldıkları bölgede kalması ve gerekirse buralara yatırım yapılması, özellikle yasal olmayan yollarla elde edilmiş eserlerin iade edilmesi konusunda haklı durumdadır.

5.KAYNAKÇA

Kitaplar

ARİSTOTLE, *Politika*, (Türkçeleştiren: N. Berkes), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1944.

ARTUN, A., *Müze ve Eleştirel Düşünce: Tarih Sahneleri-Sanat Müzeleri II*, (Türkçeleştiren: R. Akman, E. Soğancılar, T. Bora, E. Gen, U. Kılıç, K. Atakay), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

DALLMAYR, F., *İmparatorluk mu Kozmopolis mi? Medeniyet Yol Ayrımında*. (Türkçeleştiren: H. Özkan), Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul, Kasım 2005.

PLATON. *Devlet*, (Türkçeleştiren H. Ali Yücel), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.

WALLERSTEIN, I., *Avrupa Evrenselciliği: İktidarın Retoriği*, (Türkçeleştiren: S. Önal), Aram Yayınları, İstanbul, 2007.

WALLERSTEIN, I., *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim*, (Türkçeleştiren: T. Birkan), Metis Yayınevi, İstanbul, 2002.

²⁴ N.Bulduk, Z.Erkün, *Evrensel Miras İçin Oluşturulan...*, s.86.

Tezler

BULDUK, N., ERKÜN Z., *Evrensel Miras İçin Oluşturulan Evrensel Müze Tartışmaları*. (Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2011.

ÖZEL, S., *Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması*. Alkım Yayınları, İstanbul, 1998.

İnternet Kaynakları

“Bir Dünya Devleti ve Yönetimine Doğru Küreselleşme”, Ekodialog.Com: Özgün Ekonomi ve Makale Arşivi. <http://www.ekodialog.com/Makaleler/dunya-devletine-yonetimine-dogru-kuresellesme.html>, 2010.

“Evrensel”, TDK, <http://www.tdksozluk.com/sozara.php?qu=evrensel&ne=a>, 2009.

GÜRSES, H., “Akıldan Sağduyuya Evrenselliğin Eleştirisine Katkı”, eipcp (European Institute For Progressive Cultural Policies). <http://eipcp.net/transversal/0607/guerses/tu>, 2009.

ICOM, “Declaration on the Importance and Value of Universal Museum”, http://www.museum.or.jp/icom/pdf/E_news2004/p4_2004-1.pdf, 2011.

“Indigenous Peoples”, Office Of The United Nations High Commissioner For Human Rights, <http://www2.ohchr.org/english/issues/indigenous/index.htm>, 2010.

“Küreselleşme ve Eğitim”, Bab-ı Alem:Uluslararası Öğrenci Derneği, <http://www.babialem.org/YaziDetay.php?id=28>, 2009.

“The 1970 UNESCO Convention and Local Laws”, <http://lootingmatters.blogspot.com/2008/02/1970-unesco-convention-and-local-laws.html>, 2010.

“The Universal Declaration of Human Rights”, United Nations, It’s Your World, <http://www.un.org/depts/dhl/udhr/>, 2010.

“UNESCO, 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi”,
<http://www.kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/Dogal-miras.pdf>, 2010.

UNESCO, “1954 Lahey (Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması) Sözleşmesi”,
<http://kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Lahey-Sozlesmesi-UNESCO,-1954.pdf>, 2010.

UNIDROIT, “Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects”, (Rome, 24 June1995),
http://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/1995_cultura_property-e.htm, 2010.